

Karolina Szymczak
Uniwersytet Gdański

Słowiańskie baśnie a tożsamość. Wychowanie poprzez opowieści fantastyczne Ivany Brlić-Mażuranić

Streszczenie

Artykuł zajmuje się problematyką związku literatury dziecięcej a kreowaniem tożsamości narodowej. Podstawą analizy jest zbiór baśni *Priče iz davnine* chorwackiej pisarki Ivany Brlić-Mażuranić, który ukazał się w 1916 roku. Opowieści te powstałe w czasie tworzenia się świadomości narodowej w znaczny sposób wpłynęły na budowanie tożsamości narodowej Słowian południowych. Autorka zdając sobie sprawę ze znaczenia jakie ma książka na rozwój dziecka, podejmowała tematy, które były wówczas (i wydają się być nadal) ważnym elementem wychowania. Tekst zajmuje się konkretnymi aspektami, jakie poruszała pisarka, w tak szczególnym czasie tworzenia się narodów słowiańskich, starając się wpłynąć na młode pokolenie, by mogło tworzyć lepsze społeczeństwo.

Słowa kluczowe: Ivana Brlić-Mażuranić, *Priče iz davnine*, tożsamość narodowa, słowiańskie baśnie, wychowanie poprzez literaturę

Badania nad tożsamością narodową cieszą się ogromną popularnością i obejmują wiele zagadnień – badaczka języka kaszubskiego, Małgorzata Klinkosz stwierdziła, że sama nawet „tożsamość jest terminem niezwykle szerokim, wieloaspektowym, o cechach kategorialnych, jednak wciąż niedookreślonym, ewoluującym, badanym wszechstronnie w różnych dziedzinach nauk, zarówno na płaszczyźnie nauk ścisłych, jak i humanistycznych: społecznych, kulturowych czy językowych”¹. Ze względu na tematykę artykułu chciałabym zająć się tożsamością w kontekście narodowym, czyli pokazać jak tekst pisany dla dzieci może ją budować i kształtować. Zagadnienie tożsamości narodowej jest obecnie intensywnie rozwijającym się przedmiotem badań, których początek sięga do lat

¹ M. Klinkosz, *Kształtowanie tożsamości regionalnej w nazewnictwie aglomeracyjnym i jego związek z realiami*, [w:] *W poszukiwaniu tożsamości językowej*, Gdańsk 2016, s. 214.

80. XX wieku², lecz samo podejście do terminu *tożsamość narodowa*³ jest niejednolite i różnorodne⁴. I mimo, że utożsamianie się z danym narodem nie jest rzeczą nową, to „eksplozja badań nad tożsamością, zamiennie identycznością”⁵ widoczna jest choćby poprzez obszerną literaturę.

W artykule przyjmuję pojęcie tożsamości rozumianej jako bycie *identycznym, takim samym* jak inni należący do danej wspólnoty narodowej (historycznej), „mający poczucie wspólnego pochodzenia i przynależności”⁶, co jest szczególnie istotnym zjawiskiem w literaturze dziecięcej, gdzie dziecko ma predyspozycje do identyfikowania się z bohaterem, upodabniania się do niego. Człowiek całe życie szuka autorytetu, wzoru do naśladowania – im jest starszy tym bardziej świadomie szuka wzoru osobowego, do którego będzie się upodabniał, dzięki któremu będzie kształtował też swoją osobowość⁷. Bruno Bettelheim pisał, że dzieci, tak jak filozofowie, szukają odpowiedzi na pytania, „kim jestem?”, a już w wieku trzech lat pojawiają się problemy z tożsamością osobową⁸. Nie jest także nową obserwacją, że wczesny okres życia dziecka ma wpływ na jego dorosłe życie, Maria Stachowicz-Polak zwróciła uwagę na to, że „tożsamość człowieka kształtuje się w toku całego jego życia, jednak lata dzieciństwa, a szczególnie okres adolescencji, wydają się mieć znaczenie kluczowe z punktu widzenia tego, na jakiej trajektorii rozwojowej znajdzie się jednostka w momencie startu w dorosłość i od jakiej jakości statusu tożsamości rozpocznie się kolejny etap w procesie jej dalszego formowania i modyfikowania w kolejnych fazach dorosłości, stosownie do pojawiających się nowych wyzwań i planów życiowych”⁹. Podkreślona została tu wartość wczesnego rozwoju tożsamości człowieka, która ma wpływ na jego dojrzałe życie, na podejmowane później przez niego decyzje i wybory. Sposób rozwiązywania konfliktów, trudności czy zachowania w sytuacjach stresowych, ale i przywiązanie do pewnych pojęć i wartości wynikają więc w dużej mierze z kształtowania się jego osobowości w okresie dziecięcym i dorastania.

² P. Ścigaj, *Tożsamość narodowa. Zarys problematyki*, Kraków 2012, s. 108.

³ Autorzy wymieniają zamiennie pojęcia tj. tożsamość etniczna, tożsamość kulturowa, tożsamość społeczno-kulturowa, tożsamość cywilizacyjno-kulturowa (Ibidem, s. 111), rozróżnia też tożsamość narodową od świadomości narodowej, czy charakteru narodowego.

⁴ Badania te zebrał i zwięźle przedstawił Paweł Ścigaj w pracy *Tożsamość narodowa...*, op. cit.

⁵ Ibidem, s. 14.

⁶ Ibidem, s. 126.

⁷ E. Wysocka, *Podstawowe wyznaczniki kształtowania się tożsamości w percepcji młodzieży studenckiej*, [w:] *Pejzaże tożsamości, teoria i empiria w perspektywie interdyscyplinarnej*, red. E. Litak, R. Furman, H. Bożek, Kraków 2011, s. 309-324.

⁸ B. Bettelheim, *Cudowne i pożyteczne. O znaczeniach i wartościach baśni*, Warszawa 2010, s. 86-87.

⁹ M. Stachowicz-Polak, *Tożsamość współczesnego adolescenta*, [w:] *Dylematy, zagrożenia i perspektywy współczesnej pedagogiki społecznej. Wybrane problemy i kwestie społeczne w ujęciu podmiotowym*, red. A. Łacina-Łanowski, Łódź 2015, s. 62.

Wiedza ta wykorzystywana jest obecnie przez duże koncerny, marki sprzedające swoje produkty, aby wytworzyć już u dziecka świadomość marki i zyskanie lojalnego konsumenta¹⁰. Podobnie dzieje się z marką, jaką jest naród – wczesne uświadamianie dziecka i pozytywne budowanie tożsamości z nim, dają długotrwałe rezultaty „Pozytywnie wartościowana tożsamość narodowa, a więc taka, która zaspokaja wysoką samoocenę, będzie więc wzmacniana [...]. W ten sposób staje się ona jedną z wielu form identyfikacji składających się na tożsamość społeczną, która jest odpowiedzialna za podejmowanie działań w świecie społecznym przez jednostki”¹¹.

Jeśli więc od początkowego stadium rozwoju dziecka będą mu przedstawiane pozytywne przekazy związane z własnym narodem, istnieje wysokie prawdopodobieństwo, że późniejszy dorosły obywatel będzie podejmował decyzje działające na korzyść tegoż narodu. Na podstawie badań przeprowadzonych przez naukowców z *Society for Research in Child Development* – Barretta, Wilsona, Lyons’a wynika, że „zdolność i gotowość do stosowania kategoryzacji narodowej pojawia się już około 5 roku życia i wzrasta z wiekiem”¹². Oznacza to, że podobnie, jak pozytywny przekaz marki kierowany do dzieci i ich rodziców, utwierdzany pojawianiem się w domu rodzinnym produktów danej marki, powoduje, iż 23% osób, które po latach będą wierne danej marce¹³, tak samo kształcenie związane z kategoryzacją narodową może dawać wymierne efekty.

Według brytyjskiego badacza, Anthonego D. Smitha „w sferze kultury tożsamość narodowa przejawia się w całej gamie przekonań i mitów, wartości i pamięci, tak jak w języku, prawach, instytucjach i ceremoniach”¹⁴. Stwierdzenia te odwołują do pewnego zasobu wiedzy danej jednostki, która przejawia się następnie w przekonaniach mających wpływ na świat rzeczywisty. Dziecko nie ma jednakże takiej wiedzy, a skoro jako osoba dorosła będzie decydować o rzeczywistości realnej, dlatego też (bardziej lub mniej świadomie) pisarze, osoby mające wpływ na rozwój i wychowanie dziecka odnoszą się do tych czynników, wzmacniając je lub osłabiając.

Badania te prowadzone współcześnie poprzedzone były obserwacją i intuicją poprzednich pokoleń, w niniejszym artykule chcę przedstawić konkretny przypadek takiego działania.

¹⁰ A. Zawadzka, D. Dykalska-Bieck, *Świadomość marki, style spędzania wolnego czasu i preferencje materialistyczne dzieci*, https://www.researchgate.net/publication/266615515_Swiadomosc_marki_style_spedzania_wolnego_czasu_i_preferencje_materialistyczne_dzieci [dostęp 09.05.2018].

¹¹ P. Ścigaj, *Tożsamość narodowa...*, op. cit., s. 267.

¹² Ibidem, s. 257.

¹³ https://www.researchgate.net/publication/266615515_Swiadomosc_marki_style_spedzania_wolnego_czasu_i_preferencje_materialistyczne_dzieci [dostęp: 09.05.2018].

¹⁴ A. D. Smith *National Identity*, [za:] P. Ścigaj, *Tożsamość narodowa...*, op. cit., s. 111.

Baśniowe opowieści i ich odbiór

Ivana Brlić-Mazuranić była osobą kształconą w duchu patriotycznym i w atmosferze szacunku dla narodu chorwackiego. Jej edukacja w szkole trwała krótko, jednak nie zaprzestała nauki, ucząc się w domu oraz korzystając m.in. z bogatej rodzinnej biblioteki. Wcześniej nauczyła się języka francuskiego, z czasem jeszcze kilku innych języków, co umożliwiło jej poznanie dorobku światowej nauki i literatury, do których miała dostęp¹⁵. Po ślubie zaś trafiła do rodziny, w której również książki były nieodłączną częścią „ludzkiego istnienia, sensem życia, znakomitym dobrem kultury, bogatym źródłem poznania, codziennym duchowym pożywieniem [...]”¹⁶. „Ogólne i literackie wykształcenie i chrześcijańskie wychowanie otrzymała w rodzinie Mažuranić, a budowała je, doskonaliła i dbała o nie w rodzinie swojego męża prawnika i chorwackiego przedstawiciela w Saborze, Vatroslava Brlicia”¹⁷. Jednak, jak zauważają badacze jej życia i twórczości, nie samo wykształcenie, ale przede wszystkim to, co widziała i słyszała w domu rodzinnym wpłynęło na jej późniejsze działania. Jako jeden z najważniejszych czynników wyróżnia się pobyt jej rodziny od 1882 roku w Zagrzebiu i wpływ jej dziadka Ivana Mažuranića – zaangażowanego w sprawy polityczne, społeczne, kulturowe narodu, autora słownika niemiecko-iliryskiego, oraz jednego z najważniejszych chorwackich dzieł literackich: *Šmierć Smail-age Čengicia* i *Osmana*. „Dom dziadka, codzienna rodzinna chrześcijańska atmosfera, dbanie o rodzinne tradycje Mažuranićów i spotkania z wybitnymi ludźmi wpłynęły na edukacyjne, szczególnie literackie horyzonty, etyczno-emocjonalny świat i narodową świadomość przyszłej literatki”¹⁸. Przebywające w jego domu znane i wpływowe osobistości ówczesnej Chorwacji, tak jak on wiedziały, że przypomnienie sobie wspólnego pochodzenia uświadomienie wspólnej kultury i wspólnych wartości jest bardzo ważne dla narodu¹⁹, który połowę tysiąclecia przebywał pod panowaniem obcych mocarstw. Rodzina Brlić również aktywnie działała na tym polu, późniejsza pisarka w domu w Slavonskim Brodzie często gościła znane i ważne osoby tamtych czasów: literatów, polityków, artystów. Poza literaturą i pojedynczymi członkami obu rodzin, a także przyjaciół ogromny wpływ na twórczość autorki *Priče iz davnine* miała przyroda. Podkreśla się często jej wyjątkową wrażliwość na przyrodę i naturę, które przeniosła do swoich opowieści²⁰. Wśród czynników wpływających na Iwanę

¹⁵ I. Brlić-Mažuranić, *Izabrana djela*. Zagreb 1997, s. 14.

¹⁶ Ibidem, s. 13.

¹⁷ Ibidem, s. 14.

¹⁸ Ibidem, s. 14.

¹⁹ P. Šcigaj, *Tozsamość narodowa...*, op. cit., s. 126.

²⁰ <http://povijest.hr/drustvo/kultura/ivana-brlic-mazuranic-ja-nisam-bolesna/> [dostęp: 19.06.2018]; <http://povijest.hr/>

Brlić-Mażuranić wymienia się również macierzyństwo, które dało jej możliwość zapoznania się z dziecięcą psychiką. Warto przypomnieć, że jej teksty były pierwotnie pisane dla własnych dzieci, o czym świadczy poniższy cytat:

„Kiedy czwórka moich dzieci zaczęła dorastać i kiedy pojawiła się u nich zwykła w tym okresie potrzeba czytania – wydało mi się naraz, że znalazłam punkt, gdzie moja potrzeba pisania godzi się z moim rozumieniem obowiązku. Moje dzieci chcą czytać – jaka radość dla mnie, że i na tym polu mogę być ich przewodnikiem, że im otworzę drzwi do tego fantastycznego wielobarwnego świata, w który każde dziecko wstępuje pierwszym czytaniem – że ich bystre i ciekawskie oczęta odwrócę na te strony życia, które chcę żeby najpierw zobaczyli i żeby ich nigdy z widoku nie stracili. Jak taka praca może się nie zgadzać z moimi obowiązkami?!²¹”

Ten fragment autobiografii prezentuje jej ogromne pragnienie twórczości literackiej, ale też poczucie obowiązku, jakie miała jako matka; posiadała też świadomość możliwości kształtowania młodych ludzi poprzez literaturę. Zdawała się wiedzieć, że kontakt z książką w okresie, gdy dziecko staje się samodzielnym czytelnikiem (ani wybór lektury, ani też tekst nie przechodzą już przez cenzurę dotychczasowego pośrednika, cenzora, interpretatora – dorosłego) jest ważnym momentem rozwoju osobowości. Dziecko może wówczas czytać we własnym tempie, powracając do wybranych momentów, samodzielnie interpretować działania podjęte przez bohaterów, dostrzegać konsekwencje podjętych przez nich decyzji i bezpiecznie, jako czytelnik, obserwować efekty. Książka dla dziecka ma wielorakie znaczenie i wpływ na jego rozwój²² – mój artykuł zajmuje się wspomnianą tematyką na podstawie literatury dziecięcej, a dokładniej na podstawie jednego zbioru baśni literackich. Otwieranie dzieciom oczu na świat jest ważnym zadaniem edukacyjnym i wychowawczym, gdyż w starszych grupach przedszkolnych i pierwszych klasach szkoły podstawowej rzeczywiście są one żywo zainteresowane pojęciem narodu, różnorodności i przynależności narodowej²³, interesują je różnice, podobieństwa, zwyczaje, tradycje. Współcześnie dzieci

[hr://drustvo/kultura/kako-je-izgledalo-djetinjstvo-ivane-brlic-mazuranic/](http://drustvo/kultura/kako-je-izgledalo-djetinjstvo-ivane-brlic-mazuranic/) [dostęp: 19.06.2018].

²¹ I. Brlić-Mażuranić, *Izabrana djela...*, op.cit., s. 299 (fragmenty tłumaczone z języka chorwackiego są mojego autorstwa K.SZ.).

²² Wpływ czytelnictwa, książki na rozwój dziecka jest często podejmowanym w pedagogice oraz psychologii rozwoju dziecka.

²³ Na podstawie warsztatów „Imy jesteśmy Słowianami?” prowadzonych przez DKN *Kreatywna Słowiańszczyzna*, które prowadzone były w latach 2017-2018 w Gdańskich przedszkolach i szkole podstawowej.

znają inne kraje, często ktoś z rodziny jest za granicą bądź same podróżują z rodzicami. Zadają pytania o inne kultury, w oparciu o to mogą budować pojęcie o sobie samych – stąd tak ważne, by tę ich ciekawość, naturalną w tym wieku zaspokajać.

Priče iz davnine

Jednym z najważniejszych dzieł tej pisarki, za które parokrotnie była nominowana do Nagrody Nobla, jest zbiór baśni *Priče iz davnine*; pierwsze wydanie ukazało się w 1916, sam zaś tekst został ukończony w 1915 roku²⁴. Jest to bogaty zbiór baśni, dzięki którym Ivana Brlić-Mažuranić została nazwana chorwackim Andersenem, a światy w nim przedstawione porównuje się do światów Tolkiena. Częściowo opierają się na słowiańskiej mitologii, z drugiej zaś na moralności chrześcijańskiej. W czasie, gdy odradzały się narody południowosłowiańskie, już na mocnym podłożu rozbudzonych ruchów narodowych, odkrywania własnej tożsamości po 500 latach bycia pod obcą władzą, baśnie te zostały przyjęte niezwykle dobrze. Chorwacka pisarka w tym momencie historii, kiedy odtwarzała się owa tożsamość narodowa Chorwatów, w pozytywny sposób przedstawiła dzieciom w swoich opowiadaniach słowiańską kulturę i tradycje narodowe. Nawiązywała do mitów narodowych, ale też stworzyła nowe, co powoduje konkretny efekt: „mit stwarza poczucie więzi i przynależności do określonego miejsca w świecie, określonej części owej całości – danej wspólnoty, a także ułatwia orientację w świecie zewnętrznym w stosunku do tej grupy. [...] Mit wiąże jednostkę z kategorią „my” i pozwala na tym gruncie odnaleźć własną tożsamość”²⁵. Warto podkreślić, że choć pełnią one istotną funkcję wychowawczą to bardzo ważna jest ich funkcja estetyczna²⁶.

Brlić-Mažuranić wydawała się dobrze znać dziecięcą psychikę, dostosowała styl i język do możliwości odbioru i zrozumienia młodego czytelnika, wiedziała też, jak ważne jest wychowanie przyszłego pokolenia, że literatura dziecięca może być istotnym elementem w rozwoju tożsamości dziecka. Stworzenie nowego, niesklóconego, lepszego pokolenia ludzi, zabezpieczenie dzieciom

²⁴ I. Brlić-Mažuranić, *Sabrana djela Ivane Brlić- Mažuranić. Kritičko izdanje*, red. Vinko Brešić, Slavonski Brod 2011, s. 239.

²⁵ A. M. Kłonkowska, *Mit jako czynnik nadający tożsamość*, [w:] *Wokół tożsamości. Teorie, wymiany, ekspresje*, Kraków 2007, s. 299.

²⁶ Ta wartość szczególnie jest podkreślana, kiedy mówi się o sukcesie tego zbioru opowieści. Zwraca się uwagę na wyjątkowe zdolności literackie pisarki, która zachwyca stylem, poetyką i plastycznością obrazu (I. Brlić-Mažuranić, *Izabrana...*, op. cit., s. 25-26); R. Bacalja, *Mit i dječja književnost (rasprave o dječjoj književnosti)*, Zagrzeb 2017, s. 51. Z uwagi na artystyczne wartości, jej dzieło tłumaczone jest na wiele języków i stawiane na równi z wybitnymi światowymi dziełami literatury dziecięcej (I. Brlić-Mažuranić, *Izabrana...*, op. cit., s. 30, 31).

spokojnej przyszłości wydawało się ówczasie ważnym problemem; sytuacja światowa była bardzo niepewna i szykowały się zmiany, co było odczuwalne w społeczeństwie dążącym do niezależności (w połowie XIX wieku ludzie byli świadkami tzw. kotła bałkańskiego, a później jego konsekwencji). Istotne było, żeby kształtować ludzi świadomych własnej wartości, dążących do dobrych zmian, stabilności, pokoju i bezpieczeństwa.

Jedność i zgoda jako istotne wartości budujące tożsamość

Badacze Amadeo Cencini i Alessandro Manenti, proponują następujące definiowanie tożsamości: „Pod pojęciem tożsamości rozumiemy poczucie jedności i ciągłości wewnętrznej trwałej w czasie i w różnych okolicznościach [...]. Ujawniają się zatem dwa wymiary jakie powinny być zbieżne: to kim jestem i to kim pragnę się stać”²⁷. Ivana Brlić-Mažuranić była świadkiem, że mimo tak długiego braku jedności wspólnoty narodowej i ciągłości trwania państwa, ludzie zaczęli pozyskiwać świadomość tożsamości narodowej, a jej utwory poruszają te dwa ważne pytania. Kiedy jednak naród zaczął odpowiadać na pytania: kim jesteśmy i kim pragniemy się stać (jednym narodem, kilkoma narodami?) – zaczęło dochodzić do konfliktów, gdyż odpowiedzi nie były zbieżne. Z jednej strony była silna grupa dążąca do jedności wszystkich Słowian południowych²⁸, z przeciwnej – ruchy nacjonalistyczne. Wśród czynników wpływających na nacjonalizm w Chorwacji w XIX i XX wieku wymieniane bywają m.in zagrożenie madziaryzacją i germanizacją, ale i podkreślenie różnic między językami, wyznacznymi funkcjonującymi na terenie Serbii i Chorwacji, a przy tym „kreowanie nowych symboli i mitów narodowych”²⁹, co było powodem zaostrenia konfliktów. Jednak zachowanie to było istotne z tego względu, iż „zgodnie z ogólną definicją, naród kształtuje się jak trwała wspólnota na podstawie wspólnych tradycji historycznych, kultury, języka, terytorium i życia ekonomicznego. Dla powstania narodu niezbędne jest pojawienie się świadomości narodowej oraz poczucia odrębności wobec obcych – innych narodów”³⁰. Potrzebne było więc bądź powstanie wspólnoty, bądź zdecydowane odróżnienie się od innych, otaczających narodów. Pisarka, której bliski był świat polityki, widziała zapewne

²⁷ A. Cencini, A. Manenti, *Psychologia a formacja: struktura i dynamika*, Kraków 2002, s. 128.

²⁸ Np. Ilirowie i ich następcy chcieli zjednoczyć słowiańskie kraje bałkańskie pod chorwackimi wpływami.

²⁹ A. Jagiełło-Szostak, *Nacjonalizm w procesie kształtowania się chorwackiej tożsamości narodowej*, [w:] *Poznać Bałkany. Historia-polityka-kultura-języki*, t. V, Toruń 2013, s. 259.

³⁰ P. Tomanek, *Język ojczysty jako czynnik kształtowania się świadomości narodowej Ukraińców*, [w:] *Język a tożsamość narodowa. Slavica*, red. M. Bobrownicka, Kraków 2000, s. 103.

te różne dążenia i jako spadkobierczynie myśli panslawistycznej w sugestywny sposób potrafiła je przedstawić.

Stąd też jednym z ważnych aspektów poruszanych w opowieściach chorwackiej pisarki były: jedność i zgoda. Widoczne jest to w baśni *Regoč*, gdzie szczególnie wyraźnie przedstawione zostały motywy zawiści, złości, nieświadomych uprzedzeń i zastarzałych waśni – baśń ukazuje, do czego one prowadzą, jakie szaleństwo i w ostateczności nieszczęście mogą spowodować. Opowiada ona o pierwszej wizycie wily Kosjenki na ludzkim świecie – wila tak się nim zachwyciła, że postanowiła go bliżej poznać i wraz z olbrzymem Regočem ruszyła w podróż. Dotarli do dwóch pięknie położonych wiosek, niedaleko których płynęła ogromna rzeka. Okazało się, że ich dorośli mieszkańcy się nienawidzą, choć dzieci z obu wsi się przyjaźnią i spędzają wspólnie czas całe dni, pasąc razem owce. Ludzie z jednej wioski przebili więc nasyp rzeki, żeby zalać drugą wieś, w ślepej zaś złości nie pomyśleli, że jednocześnie utopia swoją, która była położona tuż obok. I stało się tak, że zginęli mieszkańcy obu wsi, którzy widząc, co się dzieje, zamiast ratować się i uciekać na dachy, stali i sami tonąc, cieszyli się z nieszczęścia sąsiadów. Nie sposób nie widzieć w tej baśni analogii do wydarzeń współczesnych autorce, która z domu wyniosła idee wspólnego narodu Serbów i Chorwatów, a na początku XX wieku widziała różne sposoby realizacji tego kierunku.

Opowieści te ukazały się podczas drugiego roku trwania I wojny światowej, zaś sytuacja na terenie Bałkanów przed jej wybuchem również była napięta. Pisarka przedstawiła w tej baśni swoistą miniaturę tych wydarzeń i ich konsekwencje – jeśli narody nie będą walczyły razem o wspólną przyszłość, razem mogą zginąć. Historia ta mogła też przekładać się na życie rodzinne i być wskazówką dla dzieci, których chorwacka pisarka miała pięcioro, była więc prawdopodobnie świadkiem wielu kłótni i sporów. Choć niektórzy badacze przestrzegają przed interpretowaniem jej twórczości przez pryzmat życia i wyselekcjonowanych doświadczeń, gdyż wtedy „zmienia się dzieła autorki w kicz”³¹, to, czytając owe baśnie, można zauważyć, iż dobrze znała dziecięce problemy. Jedność i zgoda są ważnym elementem tej opowieści, a konsekwencje ich braku autorka pokazała w sposób poważny: śmierć mieszkańców obu wiosek, rodziców pastuszków, które zostały same z problemami przy braku podstawowych wartości – brak domu, brak jedzenia, brak bezpieczeństwa i opieki bliskich. Ostatecznie dzieci „budują wspólnotę na nowych podstawach solidarności i wspólnoty, w czym pomagają im pozostali przy życiu dziadek i babcia, zapewniający wspólnocie legitymizację

³¹ T. Schmidichen i T. Bertek, <http://www.voxfeminae.net/strasne-zene/item/12493-ivana-brlic-mazuranic-nevolje-s-po-rodom> [dostęp 17.06.2018].

mądrości, tradycji i doświadczenia oraz symboliczny zgodny związek starego i nowego³², co jest zakończeniem szczęśliwym w perspektywie tego, co je czekało.

Jak to się dzieje, że nie ma jedności i zgody, w szczególnie obrazowy sposób przedstawia baśń *Kako je Potjeh tražio istinu*. W opowieści tej, zły leśny demon Bjesomar chce pozbyć się dobrego dziadka, który wychował trzech wnuczków. By to osiągnąć, wybiera trzech podwładnych, trzy biesy, mające zająć się braćmi tak, aby skierowali się oni przeciwko sobie, a raczej, żeby byli skoncentrowani wyłącznie na sobie, na celach narzuconych im przez owe diabluki. Dwóch z braci, kłamiąc, spowodowało, że złe duchy przejęły nad nimi kontrolę, a w efekcie czego chłopcy zaczęli spełniać wolę diablików – jeden miał być najbogatszy, drugi najsilniejszy. By osiągnąć te cele, poświęcili oni wszystko: czas, relacje, swoje przekonania; jeden stał się rozbójnikiem, drugi nastawionym na duży i szybki zysk – pszczelarzem. Ich jedność i zgoda jako rodziny została rozbita poprzez biesy. Wcześniej słuchali oni swojego dziadka, razem chodzili, razem pracowali, później zaś każdy chodził sam, owładnięty nie swoimi, ale narzuconymi pragnieniami, zaś dziadka postanowili spalić w ich rodzinnej chacie. Brak wartości, które starał się im wpoić dziadek, zaowocował skrajnie odwrotnymi postawami, niosąc ze sobą skutki budzące grozę czytelnika. Obserwacja ta została wyraźnie tu pokazana: kiedy porzucili wspólnotę rodzinną i każdy zaczął życie samotnie, dążył wyłącznie do wyznaczonych celów z zewnątrz.

Lana Molvarec, badaczka chorwackiej literatury, stwierdziła, że „ważność socjalizacji młodych ludzi i ich przekształcanie w dorosłych, dojrzałych i pełnoprawnych członków wspólnoty ludzkiej narzuca się jako temat dominujący w tej baśni³³. Pisarka pokazuje w sposób plastyczny, skąd pochodzi taka pogoń za pragnieniami, jak np. władza i bogactwo, które rozbijają jedność oraz do czego może prowadzić; chęć pozbycia się dziadka jest zaledwie środkiem do celu, nie celem samym w sobie; kiedy bracia zaczęli patrzeć tylko na nieswoje nawet pożądaniami, przestali widzieć innych, a jeśli widzieli – to jako przeszkodę w realizacji swych dążeń.

W innej baśni *Šuma Striborova* autorka przedstawia tezę, iż to zło powoduje brak jedności we wspólnocie rodzinnej, czego konsekwencją jest ogromne cierpienie bliskich, a osoba poddana temu złu, owładnięta nim, pozbawiona własnej wolnej woli, nieświadomie się do tego przyczynia.

Z kolei w opowiadaniu *Bratac Jaglenac i sestrice Rutvica* pokazana została odwrotna, pozytywna strona, podczas gdy mimo wielu przeciwności, jakie nastąpiły po śmierci rodziców Jaglenca i Rutvicy, owa jedność i zgoda wśród rodzeństwa została

³² L. Molvarec, *Predodžbe djece i mladih u Pričama iz davnine Ivane Brlić-Mažuranić*, <http://docplayer.net/52266231-Predodžbe-djece-i-mladih-u-ricama-iz-davnine-ivane-brlic-mazuranic.html> [dostęp 22.06.2018].

³³ Ibidem.

zachowana. Sierotka Rutvica została porwana przez orła, który niósł ją do swojego gniazda znajdującego się na zaklętej górze, na której przebywał ostatni na świecie smok i ostatnie wiły, wygnane ze swoich dotychczasowych mieszkań. Młodszy brat ruszył siostrze z pomocą i mimo wielu śmiertelnych niebezpieczeństw, udało się rodzeństwu być razem, zostało ono uratowane, a historia zakończyła się szczęśliwie.

Jedność i zgoda są istotnym ogniwem tworzącym zbiór *Priče iz davnine*, pisarka zwraca uwagę na te wartości, wiedząc, jak ważną rolę pełnią one tak w rodzinie, jak i w narodzie. W swoich baśniach nakierowuje dzieci na te wartości, pokazując czytelnikom konsekwencje ich braku. Przedstawia ona różne postawy, sytuacje, w których bohaterzy muszą dokonywać wyboru, a ocena podjętych przez nich decyzji często nie jest przez pisarkę narzucona, a przy tym jest niełatwa i niejednoznaczna. Autorka jest wymagająca – czytelnik (mały i duży) przeżywa trudne emocje podczas lektury, to on sam musi osądzić, czy ostateczne zakończenia są szczęśliwe – oraz, co jest bardzo ważnym aspektem jej utworów, prowokuje młodego odbiorcę do myślenia.

Podróż³⁴ – pogoń za marzeniami kształtującymi człowieka

Podczas podróży wspomniany wcześniej olbrzym Regoč i wiła Kosjenka dotarli do podziemnych skarbów, które (jak się później okazało) – źle użytkowane – mogą nieść zgubę. Wiła, widząc piękno świata, chciała zobaczyć też, co się znajduje pod ziemią, a olbrzym, nie umiejąc jej odmówić, zabrał ją tam i razem odkrywali tajemnice ukryte w podziemiach. Okazało się, że pod ziemią schowane są nieopisane skarby, wiła zaś, zapominając o wszystkim, zaczęła się nimi zachwycać, bawić i mogąc oglądać i dotykać wszystko, zabrała mały patyczek z kości słoniowej podpierający ogromny filar. Zabrawszy go, spowodowała wywrócenie się filara i osunięcie się ziemi, która oddzieliła ją od olbrzyma i prawie przyprawiła o śmierć. Pokazany tu motyw chciwości, dążenia do bogactwa, pragnienia rzeczy odległych, niezdobytych, zmiany życia czy poznania najgłębszych tajemnic pojawia się także w innych baśniach Ivany Brlić-Mažuranić.

W *Kako je Potjeh...* trzej bracia, bojąc się ciemności i związanych z tym niewyraźnych obaw, wzywają tuż przed świtem bóstwo – Swarożyca, który chłopcom nieznanym światu, żyjącym w izolacji od niego u podnóża góry, pokazuje cały świat, którego nigdy nie widzieli, a którego byli ciekawi (jak to młodzi chłopcy).

³⁴ O znaczeniu motywu podróży w tym zbiorze opowieści artykuł napisały dwie chorwackie badaczki: K. Ivon, S. Vrcić-Mataija, *Metafora putovanja u Pričama iz davnine*, [w:] *Libri et liberi*, t. 5, nr 2, 2016, s. 341-356.

Pokazał im wszystkie armie, bogactwa, władców, tajemnice ziemi i kosmosu, a na koniec zdradził im to, co miało ich spotkać: aby w przyszłości być szczęśliwymi, wcale nie muszą podróżować, ani zwiedzać, ani zdobywać, ani walczyć, ale powinni pozostać u boku dziadka do czasu, kiedy nie zwróci mu jego miłości.

Z kolei *Ribar Palunko i njegova žena* opowiada o znużonym życiu rybaka, który marzy jedynie o skarbach i bogactwie; kiedy zaś myśli, że cel jest blisko, nieubłaganie do niego dąży, poświęcając w zamian swoją rodzinę. Autorka konsekwentnie ukazuje tu, do czego prowadzi pragnienie posiadania bogactw, przeciwstawiając je spokojnemu (choć biedniejszemu) życiu rodzinnemu i zauważeniu tego, co się posiada, a czego się często nie ceni. Nie stwierdza jednak, że samo w sobie bycie bogatym jest złe, ale dążenie do tego bez względu na poniesione straty i cierpienie innych.

W opowieściach Ivany Brlić-Mažuranić sportretowana jest także pogoń za marzeniami, odkrywaniem świata i jego tajemnic, co jest charakterystyczne dla każdego dorastającego człowieka. Pisarka pyta czytelników, co by zrobili, jeśli spełniłyby się ich potrzeby i marzenia (zobaczenie świata, poznanie swojego przeznaczenia). Jej bohaterowie osiągnęli szczęście, którego pragnęli, nie niezwykłymi czynami i dokonaniem, ale dzięki codzienności, zwyczajności – chłopcy nadal mieszkali u podnóża góry, palili święty ogień; rybak nie wzbogaciwszy się, mieszkał dalej z żoną i synem nad morskim brzegiem, a wiła i pastuszkowie żyli spokojnym rytmem związanym z uprawą ziemi. Ivana Brlić-Mažuranić przypomina, że prawdziwe bogactwo i szczęście nie leży w kosztownościach, i dodaje, że indywidualne dążenia nie mogą niszczyć innych ludzi – przekazuje młodym czytelnikom stare prawdy, które tak często pojawiają się w ludowych opowieściach. Przypomnienie to ma swój szczególny wydźwięk ze względu na ówczesny kontekst polityczno-społeczny; można zauważyć, iż pisarce zależy na wychowaniu i ukierunkowaniu młodych ludzi. Udziela im rad, wskazuje niebezpieczeństwa, możliwe rozwiązania, pokazuje wagę podejmowanych działań, ale pozostawia miejsce dla własnej oceny przedstawionych wartości i decyzji podjętych przez bohaterów. Takie podejście wydaje się wyjątkowo ważne w kształtowaniu młodych ludzi, przygotowaniu ich do czasu, kiedy wejdą w okres podejmowania życiowych wyborów.

Miejsce i ludzie

Według podanych na początku definicji na kształtowanie się tożsamości narodu ma wpływ również terytorium, jakie on zajmuje. W opowieści *Regoč* autorka

pokazuje piękno przyrody, na którą ludzie nieraz zdają się nie zwracać uwagi, a którą zachwyca się mała wiła Kosjenka. Jest ona do tego stopnia zachwycona pięknem Ziemi, że nie wraca, jak reszta wił w chmury, ale postanawia ją zwiedzić, a ostatecznie na niej pozostać. Ivana Brlić-Mažuranić w swej młodości przeprowadzała się kilka razy, później też żyła w malowniczych okolicach, które, jak zauważano, wywarły ogromny wpływ na jej twórczość, a czytając poszczególne baśnie, można odnieść się do konkretnych miejsc. Wielokrotnie zwracano także uwagę, jak dużą rolę odegrała przyroda w życiu pisarki oraz to, że była ona wyjątkowo na nią podatna³⁵. Pisarka w większości swoich utworów mocno zwracała uwagę na przyrodę, opisywała chorwackie morze, doliny, góry, pogodę po to, by uwrażliwić młodych na piękno miejsca, w którym żyją i poprzez kształtowanie pozytywnego obrazu – budować tożsamość z chorwacką ziemią.

Kolejnym problemem, który przedstawia autorka, jest stosunek do osób starszych oraz do tradycji. W baśni *Šuma Striborova* temat ten jest przedstawiony w sposób bardzo obrazowy – chłopak w zaklętym lesie spotkał złą duszę, która zmieniła się w piękną dziewczynę i zamieszkał razem z nią i ze swoją matką. Sposób, w jaki synowa obchodzi się ze staruszką, a także reakcje syna budzą silne emocje w czytelniku i choć wiadomo, że syn uległ czarowi dziewczyny-żmii, trudno o akceptację jego zachowania. Postawy każdego z bohaterów prowokują do myślenia i zastanowienia się nad własnym podejściem do ludzi starszych, do osób bliskich. Młody czytelnik może też zobaczyć, że nie należy łatwo ulegać opinii innych ani być od nich zależnym, ale przede wszystkim – na co autorka często zwraca uwagę – należy myśleć samodzielnie.

W opowieści tej bardzo wyraźnie zostają przeciwstawione sobie antropomorfizowane dobro i zło, a także przeciwstawne cechy: pracowitość – lenistwu, pokora – pysze, dobroć – złośliwości, radość – smutkowi, miłość – egoizmowi/ obojętności na drugą osobę, zaś odbiorca może nie tylko je zobaczyć, ale samodzielnie ocenić skutki działań.

Podobna sytuacja zdarzyła się w baśni *Kako je Potjeh...*, gdzie, jak już wspomniałam, dwóch braci opanowanych przez biesy podejmuje się zabójstwa dziadka, który ich wychował. Już wcześniej zaczęli go krytykować, jego poglądy i zachowanie zaczęło ich irytować, przestali o niego dbać, nie życzyli mu dobrego dnia ani dobrej nocy³⁶ – takie zachowania były sygnałem ostrzegawczym. Decyzja o pozbyciu się dziadka wprawdzie podjęta została pod wpływem złych biesów,

³⁵ R. Bacalja, *Mit i djeca...*, op. cit., s. 38; T. Šepić, S. Grakalić Plenković *Dospijee do pisanja – autobiografski tekstovi Ivane Brlić-Mažuranić i Povijest mog žvota George Sand*, s. 638, 642 [online], https://bib.irb.hr/datoteka/785321.Dospijee_do_pisanja_-_Sepic_i_Grakalic_Plenkovic.pdf [dostęp: 18.06.2018].

³⁶ I. Brlić-Mažuranić, *Izabrana...*, op. cit., s. 54.

które swoje pragnienia przełożyły na wolę chłopców, ale realizacja – podpalenie rodzinnej chaty z dziadkiem w środku – jest wnuków. To skrajne działanie prowokuje też inne pytania, ważne dla młodego odbiorcy: lepiej mieć, czyli zdobyć nowe miejsce na ule, które przekładają się na bogactwo; czy być: zostać z dziadkiem i żyć spokojnie, pozyskiwać miód tradycyjnymi sposobami, które wprawdzie nie dadzą zbyt wielkiego zarobku, ale będą mogli sami zeń skorzystać. Dziadek żył z wnukami u podnóża góry, zgodnie z rytmem natury, palił święty ogień, z którego to powodu zły duch lasu Bjesomar chciał się go pozbyć. Palenie świętego ognia, wzywianie przez chłopców bóstwa ognia i światła ma pokazać, iż oddawali oni cześć Swarożycowi, byli zatem ludźmi wierzącymi, a dziadkowi udało się przekazać tradycję wnukom. Zakończenie baśni podaje, że ci dwaj bracia, kiedy w końcu pozbyli się biesów, żyli długo, wychowali dzieci i wnuki oraz przekazali także im potrzebę dbania o święty ogień, aby nigdy nie zgasł. Według przekazu zachowanie tradycji starszych jest więc istotnym elementem ludzkiej egzystencji, który zapewnia człowiekowi dobre życie. Szacunek dla przodków i związana z tym dbałość o nich, zachowanie tradycji – sprawy te ważne dla kultury słowiańskiej są przez autorkę przywołane i poddane ocenie czytelnika, żeby on sam mógł stwierdzić, jaką to przedstawia wartość i czy jest ona ważna dla niego.

Zakończenie

Paweł Ścigaj zauważył, że na „tożsamość narodową składa się wiedza jednostki na temat wspólnoty narodowej – jej cech, atrybutów, symboliki, historii, profili kulturowych, dominujących wzorców osobowości itp. oraz stosunek wobec nich”³⁷. Jako pierwsze cechy wymieniłam jedność i zgodę, które miały być pokazane młodymu czytelnikowi w pozytywny sposób; następnie pisarka wskazywała kierunek działań, marzeń, które miały budować pożądane wzorce osobowości; korzystne przedstawienie chorwackiego świata przyrody, miało budować poczucie utożsamiania się z miejscem zamieszkania. Ivana Brlić-Mažuranić w plastyczny sposób zobrazowała różne postawy, zachowania i możliwe skutki podejmowanych przez bohaterów działań, czasem wprost je wartościując, często jednak pozostawiając ich ostateczną ocenę czytelnikowi. Odwoływała się także do symboli, takich jak: wiara przodków, tradycja, miłość do rodzinnej ziemi, co jest „istotne w procesie kształtowania się jednostki i wspólnoty”³⁸. Ponadto wykazała się znajomością dziecięcej psychiki, potrzeb, zachowań, i postrzegania przezeń świata.

³⁷ P. Ścigaj, *Tożsamość narodowa...*, op. cit., s. 267.

³⁸ Z. Rykiel, *Tożsamość terytorialna, nacjonalizm i kreacja tożsamości lokalnej*, [w:] *Współczesne konteksty tożsamości społeczno-kulturowych*, t. 10, Lublin 2017, s. 14.

Bruno Bettelheim pisał, „że baśnie pomagają dziecku w odkrywaniu własnej tożsamości i własnego powołania, wskazując zarazem, jakich potrzebuje ono doświadczeń, aby rozwinąć swój charakter. [...] Opowieści te przekazują dziecku obietnicę, że jeśli zdobędzie się na odwagę, aby tego rodzaju poszukiwania – pełne trwóg i prób – podjąć, wesprą je dobre moce i odniesie zwycięstwo”³⁹. Wymienione wyżej próby, wydarzenia, sytuacje, w jakich stawiani byli bohaterowie tych chorwackich baśni mogą pobudzać właśnie do tych poszukiwań i zachęcać do „odkrywania własnej tożsamości” młodych i dorosłych odbiorców. Ponadto wspomniane teksty pełnią wiele innych funkcji, przedstawiają różne ciekawe problemy, a nade wszystko mają wysokie walory estetyczne, które są nie mniej ważnym czynnikiem powodującym ich popularność.

Opowieści te (mimo upływu czasu) stale są wznawiane, analizowane, interpretowane, przedstawiane, co wskazuje na to, że rzeczywiście wpłynęły one (i chyba nadal wpływają) w znaczący sposób na czytelników, gdyż osoby wychowane na tych tekstach przekazują je swoim dzieciom, wychowankom. Dorosli już odbiorcy tworzą rozmaite współczesne formy, żeby młodych zainteresować tym zbiorem i w ciekawy dla nich sposób je przekazać: na ich podstawie tworzone są festiwale dla dzieci, powstają audiobooki, baśnie w postaci komiksu oraz filmów krótkometrażowych, które rozślawiły je na całym świecie. Sanja Lovrenčić, współczesna chorwacka pisarka i tłumaczka na początku swojej książki *U potrazi za Ivanom* opisała, jak było dla niej ważne, żeby jej dziecko, które uznało ten zbiór za niezrozumiały m.in. ze względu na archaiczny język (co jest częstym problemem wśród młodych Chorwatów) zainteresowało się nim, poznało jego czar i piękno⁴⁰.

To zaś, że znajdują one głęboki oddźwięk w dzieciach, widać w pojawiających się ilustracjach, które są dziecięcą interpretacją przedstawionych w książce obrazów, czy w frekwencji na festiwalach organizowanych w Ogulinie, miejscu narodzin pisarki. Ponadto czytane są w różnych okresach życia – baśnie te pisane dla „małych” przyciągają tak samo wielkie zainteresowanie „dużych”⁴¹. Zbiór tych baśni jest przykładem, jaki wpływ ma próba budowania poprzez literaturę tożsamości z krajem, który przez stulecia był pod panowaniem obcych potęg, a mimo upływu czasu baśnie te do dziś obecne są nie tylko w chorwackiej kulturze, ale i wśród zwykłych odbiorców, którzy chcą dzielić się nimi z innymi.

³⁹ B. Bettelheim, *Cudowne i pożyteczne...*, op. cit., s. 50.

⁴⁰ https://books.google.pl/booksid=ekixDQAAQBAJ&pg=PT1&lpg=PT1&dq=u+potrazi+za+ivanom&source=bl&ots=Fb12UxSr_Z&sig=JRl_I9ZcaZkT_heURq3ukS_44tk&hl=pl&sa=X&ved=0ahUKEwiF7NyOhPHbAhWBA5oKHXTHCnY4ChDoAQg9MAM#v=onepage&q=u%20potrazi%20za%20ivanom&f=false [dostęp: 20.06.2018].

⁴¹ B. Romić, <http://www.mala-zvona.hr/u-potrazi-za-ivanom-1371809309> [dostęp: 20.06.2018].

„Tworzenie tożsamości ma charakter poszukiwania odpowiedzi na pytania o naturę człowieka, społeczną i indywidualną tożsamość, następnie weryfikację posiadanej wiedzy o sobie i świecie oraz wzajemnych między nimi relacjach w działaniu sprawczym [...]”⁴². Chorwacka pisarka w przedstawionym zbiorze wielokrotnie odwoływała się do tych pytań, czasem, odpowiadając wprost, a czasem, nie dając prostych odpowiedzi, wskazując odbiorcy jedynie pewne kierunki i rozwiązania. Rzeczywistość baśniowa ułatwia jaśniejsze zobaczenie różnych sytuacji i ich ocenę, a fantastyczny świat przedstawiony w obrazowy sposób dostarcza przyjemności czytania.

Bibliografia:

1. Bacalja R., *Mit i dječja književnost (rasprave o dječjoj književnosti)*, Zagreb 2017.
2. Bettelheim B., *Cudowne i pozytywne. O znaczeniach i wartościach baśni*, Warszawa 2010.
3. Brlić-Mažuranić I., *Izabrana djela*, Zagreb 1997.
4. Brlić-Mažuranić I., *Sabrana djela Ivane Brlić-Mažuranić. Kritičko izdanje*, red. B. Vinko, B. Slavonski, 2011.
5. Cencini A., Maneti A., *Psychologia a formacija: struktura i dinamika*, Kraków 2002.
6. Ivon K., Vrcić-Mataija S., *Metafora putovanja u Pričama iz davnine*, [w:] *Libri et liberi*, t. 5 nr 2, 2016, s. 341-356.
7. Jagiełło-Szostak A., *Nacjonalizm w procesie kształtowania się chorwackiej tożsamości narodowej*, [w:] *Poznać Balkany. Historia-polityka-kultura-języki*, t. V, Toruń 2013.
8. Klinkosz M., *Kształtowanie tożsamości regionalnej w nazewnictwie aglomeracyjnym i jego związek z realiami*, [w:] *W poszukiwaniu tożsamości językowej*, Gdańsk 2016.
9. Kłonkowska A. M., *Mit jako czynnik nadający tożsamość*, [w:] *Wokół tożsamości. Teorie, wymiany, ekspresje*, red. I. Borowik, K. Leszczyńska, Kraków 2007.
10. Molvarec L., *Predodžbe djece i mladih u Pričama iz davnine Ivane Brlić-Mažuranić*, <http://docplayer.net/52266231-Predodzbe-djece-i-mladih-u-pricama-iz-davnine-ivane-brlic-mazuranic.html>.
11. Romić B., U potrazi za Ivanom, <http://www.mala-zvona.hr/u-potrasi-za-ivanom-1371809309>.
12. Rykiel Z., *Tożsamość terytorialna, nacjonalizm i kreacja tożsamości lokalnej*, [w:] *Współczesne konteksty tożsamości społeczno-kulturowych*, t. 10, Lublin 2017.
13. Schmidichen T., Bertek T., *Ivana Brlić-Mažuranić: Nevolje s (po)rodom*, <http://www.voxfeminae.net/strasne-zene/item/12493-ivana-brlic-mazuranic-nevolje-s-po-rodom>.
14. Stachowicz-Polak M., *Tożsamość współczesnego adolescenta*, [w:] *Dylematy, zagrożenia i perspektywy współczesnej pedagogiki społecznej. Wybrane problemy i kwestie społeczne w ujęciu podmiotowym*, red. A. Łacina-Łanowski, Łódź 2015.
15. Ścigaj P., *Tożsamość narodowa. Zarys problematyki*, Kraków 2012.
16. Tomanek P., *Język ojczysty jako czynnik kształtowania się świadomości narodowej Ukraińców*, [w:] *Język a tożsamość narodowa. Slavica*, red. M. Bobrownicka, Kraków 2000.

⁴² E. Wysocka, *Podstawowe wyznaczniki...*, op. cit., s. 69.

17. Wysocka E., *Podstawowe wyznaczniki kształtowania się tożsamości w percepcji młodzieży studenckiej*, [w:] *Pejzaże tożsamości, teoria i empiria w perspektywie interdyscyplinarnej*, red. E. Litak, R. Furman, H. Bożek, Kraków 2011.
18. Zawadzka A., Dykalska-Bieck D., *Świadomość marki, style spędzania wolnego czasu i preferencje materialistyczne dzieci*, https://www.researchgate.net/publication/266615515_Swiadomosc_marki_style_spedzania_wolnego_czasu_i_preferencje_materialistyczne_dzieci.

Slavic fairy tales and identity.

Education through fantastic stories by Ivana Brlić-Mažuranić

Abstract

The article deals with the problems of children's literature and therefore creating national identity. The basis of the analysis is a collection of fairytales *Priče and davnine* by Croatian writer Ivana Brlić-Mažuranić, which was published in 1916. These stories created during the formation of national consciousness, significantly influenced the building of the national identity of southern Slavs. The author, realizing the importance of the book on the child's development, took up topics, which were then (and they seem to be still) an important element of education. The text deals with the specific aspects, that moved writer in such a special time of the formation of the Slavic nations, trying to influence the younger generation, that could create a better society.

Keywords: Ivana Brlić-Mažuranić, *Priče iz davnine*, national identity, Slavic fairy tales, education through literature